

СЕКЦИЯ 4

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ТҮЛҒА: ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ, ДАМУ, ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ

ЛИЧНОСТЬ В ОБРАЗОВАНИИ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ, РАЗВИТИЕ, СОЦИАЛИЗАЦИЯ

ТІРЕК-ҚИМЫЛ АППАРАТЫ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ҚОРШАҒАН ОРТА САБАҒЫНДА СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДЫҢ ТӘЖІРИБЕЛІК БАҒЫТЫ

Алипбаева Гүлжан Агыбаевна,

Арнайы білім беру кафедрасының аға оқытушысы, биология магистрі,

Қуекесова Гүлжанар Төремұратқызы,

Арнайы білім беру кафедрасының «Дефектология» мамандығы 4 курс студенті,

А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ.

Аннотация

Өзектілігі: Бүгінгі таңда тірек-қимыл аппараты бұзылған балалардың саны көбейіп жатыр. Соған байланысты бұл балалардың танымдық қызметтерін дамыту күрделі әрі басты мәселе болып отыр. Ерекше балаларды дамытуда әдістемелерді қолдану белгілі бір жақсы нәтижеге жеткізеді.

Мақсаты: тірек-қимыл аппараты бұзылған балалардың қоршаған орта сабағында сөйлеу тілін ойыншықтар қолдану әдістемесі негізінде дамытудың тәжірибелік бағытын көпшілік назарына ұсыну.

Түйінді сөздер: тірек-қимыл аппараты бұзылған балалар, әдістеме, қоршаған орта, оқыту, дамыту, сипаттама.

Аннотация

Актуальность: На сегодняшний день увеличивается количество детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата. В связи с этим развитие познавательной деятельности этих детей становится сложной и главной проблемой. Применение различных методик для развития особых детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата приводит к определенным хорошим результатам.

Основная цель статьи заключается в практическом применении игрушек на уроках окружающего мира для развития речи у детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата.

Ключевые слова: дети с нарушениями опорно-двигательного аппарата, методика, окружающая среда, обучение, развитие, описание.

Abstract

Relevance: Today, the number of children with disorders of the musculoskeletal system is increasing. In this regard, the development of cognitive activity of these children becomes a complex and major problem. The use of various methods for the development of special children with disorders of the musculoskeletal system leads to certain good results.

Goal: the main purpose of the article is the practical application of toys in the lessons of the surrounding world for the development of speech in children with disorders of the musculoskeletal system.

Keywords: children with disorders of the musculoskeletal system, methodology, environment, training, development, description.

Қазіргі таңда тірек-қимыл аппараты бұзылған балалардың саны жылдан жылға артып келеді. Бұл балаларды білім беру үрдісіне қосу, оқыту, дамыту – бүгінгі күннің басты мәселелерінің бірі. Сондықтан осы мақалада тірек-қимыл аппараты бұзылған балалардың қоршаған орта сабағында сөйлеу тілін дамытудың тәжірибелік бағыттарын ұсынамын.

Сабақта ойыншықтарды қолдану, сюжеттік әңгімелер және ойыншықтармен өткізілетін сабақта монологиялық сөйлеуді оқыту әдістемелерін қарастыратын боламыз.

Қоршаған орта сабағы ерекше балаларды дамытуда маңызды пән болып табылады.

Балалардың ойыншықтар туралы мәлімдемелері ойыншықтарды тікелей қабылдауға негізделген, бұл балалардың сенсорлық тәрбиесі мен байқағыштық қабілетін дамытуға әсер етеді. Ойыншықтармен өткізілетін сабақ шығармашылық сипатқа ие, оларда ойлау мен қиял дамиды. Ойыншық сөздікті бекітуге және белсендіруге мүмкіндік береді, бірақ ол жаңа сөздердің де көзі бола алады және жағымды эмоциялар тудырып, сөйлеуге деген ұмтылысты арттырады. Сондықтан ол сипаттау мен әңгімелеуді үйрету құралы ретінде қолданылады.

Сабақта ойыншықтарды қолдануды Е.И. Тихеева әзірлеген болатын [1]. Ойыншықтар бойынша әңгімелеуді оқыту жүйесі ұзақ уақыт бойы өзгеріссіз қалды. Кейінгі зерттеулер мен әдістемелік әзірлемелер (А.М. Бородич, Э.П. Короткова, О.И. Соловьева, Н.А. Орланова) бұрынғы жүйенің мәнін сақтай отырып, оқыту әдістемесіне нақтылаулар енгізді.

Соңғы жылдардағы зерттеушілер (О.С. Ушакова, А. А. Зрожевская) ойыншықтар материалы бойынша үйлесімді сөйлеуді қалыптастыруда балаларға әңгіме түрлерін емес, мәтіннің категориялық белгілеріне сүйене отырып, монолог-сипаттама және монолог-әңгіме құру қабілеттерін үйрету керек деген тұжырымға келді [2, б. 304].

Монологиялық сөйлеуді үйрету үшін ойыншықтардың келесі түрлері қолданылады:

* дидактикалық (матрешкалар, мұнаралар, пирамидалар, бөшекелер);

* сюжеттік (бейнелі): қуыршақтар, көліктер, жануарлар, ыдыс-аяқ, жиһаз, көлік; бір мазмұнмен біріктірілген дайын ойыншықтар жиынтығы: хайуанаттар бағы, құс ауласы;

* тәрбиеші немесе балалар құрастырған жиынтықтар: ұл, қыз, шана, ит; үй, тауық, мысық; қоян және ит.

Әрбір жаңа ойыншық баланың қуанышын, қызығушылығын тудырады, ол туралы сөйлескісі келетіндіктен, сабақта жаңа немесе бұрыннан таныс жаңартылған ойыншықтарды (жаңа көйлек, алжапқыш, қалпақтағы қуыршақ; көлікте отырған аю) пайдалану керек. Бұл баланың жаңа ойларын, ойыншыққа эмоционалды қатынасын, сөйлеу реакциясын тудырады.

Ойыншықтармен сабақ өткізген кезде, ең алдымен бала ойыншықты сипаттау керек: сыртқы түрі, ойыншықта бейнеленген тірі жанның әрекеттері мен өмірі.

Ойыншықтардың сипаттамасын дидактикалық ойын түрінде жасауға болады («ойыншықтар дүкені» (ыдыс-аяқ, киім), «Бұл кім?», «Пошташының сәлемдемесі» және т.б.). Сипаттау үшін балалардың назарын аударатын, жарқын, сыртқы түрімен ерекшеленетін ойыншықтарды таңдаймыз. Олар туралы өз пікірін айтқызуға, салыстыруға болады (мысалы, екі түрлі көлік; түсі мен мөлшері әртүрлі екі қоян). Сипаттаудағы дидактикалық ойындар, әдетте, бірнеше сабақтардан кейін өткізіледі, яғни балалар ойыншықты сипаттаған кезде қандай да бір сөздік қоры болуы керек. Ойынның тиімділігінің шарты – оның жарқындылығы, белгілі бір ырғағы, эмоционалдылығы, әр баланың белсенді қатысуы. Егер балалар ойыншықтарды сипаттай алмаса, оларға үнемі ересек адамның көмегіне жүгінетін болса, ойынның жағдайы бұзылады, ойын балаларды жалықтырып жібереді [3].

Бұл әдіс бойынша балалардың сенсорлық қабілетін де дамытуға болады [4]. Мысалы, мен сабақта көрінбейтін қорапқа үй жануарлары тақырыбына байланысты ойыншықтарды салып, балаға ұсындым. Оқушы ойыншықты қарамай, қолымен ұстап сипаттап берді. Қорапта сиыр, жылқы, ешкі, т.б. ойыншықтар болды. Оқушы маған

сипаттаған кезде былай жауап берді: төрт аяғы бар, мүйізі бар, құйрығы ұзын, т.б. Бала сипат сезу арқылы сипаттай білді, яғни елестетуі қалыптасады.

Балалар ойынының алғашқы формаларының бірі – сюжетті – рөлдік ойындар. Сюжетті – рөлдік ойындарды өз мәнінде ойнату үшін алдын-ала дайындық жұмысына көңіл бөліп, балалардың ой-өрісін, танымын кеңейтіп, олардың іс-тәжірибелерін толықтыра берген жөн. Сюжетті-рөлдік ойындарының ерекшелігі сол, оны балалардың өздері жасайды. Ойынның дербес әрекеті айқын өнерпаздық және шығармашылық сипатта болады. Бұл ойындар ұзақ та қысқа да болуы мүмкін. Сюжетті-рөлдік ойында бейнелеу құралы рөл мен ойын әрекеттері болып табылады. Мысалы: «Дукен» ойынын ойнағанда балалар сатушы мен сатып алушының әрекеттеріне, ал «Аурухана» ойынын ойнағанда дәрігер мен науқастың әрекеттеріне еліктейді.

Сюжетті – рөлдік ойындарды балалар өздігінен үш-төрттен бірігіп ойнай береді. Көбіне олардың сюжетті өрбіте алмай, қарапайым ғана ойнап әрі қарай не істерлерін білмей дағдаратын кездерін жиі байқауға болады. Ал, тәрбиешінің міндеті – ойынға бастапқы кездері басшылық жасай отырып, ойынды өз мәнінде ойнай білуге үйрету. Ол үшін, сюжетті – рөлдік ойындарды талдап, ойнау жолдарын қалай кеңейтуге болатынын жан-жақты ойластыра білген жөн. Ойын кезінде баланың мінез-құлқы өзгереді. Қойылым кезінде бала өз-өзін тез жинап, өзін байсалды ұстайды, сюжеттің мазмұнын есіне тез сақтап қалады [5].

Оқу және әдістемелік әдебиеттерде балалармен сабақ өткізудің мазмұны мен әдістемесіне, сипаттамалық және баянды сөйлеуді оқыту міндеттерін қоюдың дәйектілігі мен ойыншықтармен әр түрлі сабақтардың дәйектілігі туралы бірыңғай көзқарас жоқ. Зерттеу мен жұмыс тәжірибесіне сүйене отырып, біз ойыншықтар материалында келісілген сөйлеуді оқыту әдістемесі туралы түсінігімізді көрсетеміз.

Естеріңізге сала кетейік, ойыншықтармен сабақтарда балаларға сипаттамалық және баянды монологтарды құрастыру үшін қажетті сөйлеу дағдыларын үйрету керек: мәтін құрылымы туралы қарапайым түсінік қалыптастыру және сөйлемдер мен сөздердің бөліктерін байланыстыруға үйрету. Сипаттамада-объектіні анықтау, оның бөліктерін, қасиеттерін, қасиеттерін, әрекеттерін дәйекті түрде сипаттау, соңында бағалау туралы пікір білдіру. Әңгімеде-негізгі тақырыпты бөліп көрсету, сюжетті дамыту және құрылымды сақтау (сюжет, іс-әрекеттің дамуы, шарықтау шегі, қорытынды).

Ойыншықтармен өткізілетін сабақта монологиялық сөйлеуді оқыту әдістемесін қарастырайық [2, б. 304].

Алдымен сабақтарға арналған ойыншықтарды таңдау өте маңызды. Олар балалардың назарын айқын қасиеттермен (түсі, пішіні, өлшемі) тартуы керек, сөйлеуді белсендіріп, көңіл-күй қалыптастыруы керек. Ойыншықтар бірдей болуы мүмкін, бірақ сыртқы түрі әртүрлі (мысалы, ақ және қара мысық, автокөлік және жүк көлігі).

Сабақта сипаттау дағдыларын оқытуды «табу және сипаттау» ойынында ұйымдастыруға болады. Әр түрлі ойыншықтарды таңдаймыз: екі көлік – біреуі автокөлік, екіншісі жүк көлігі, түрлі түсті екі мысық. Ойыншықтар кезекпен қарастырылып салыстырылады; олардың сипаттамалары мен айырмашылықтары нақтыланады; сөздік қоры іске қосылады. Содан кейін мен ойыншықтарды «жасырдым» (балалар оларды тез тапты) және оларды табуды ұсындым: «Жасұлан ақ мысықты, Санжар қара мысықты, Айбек автокөлікті тапты». Балалар ойыншықтарды тауып әкелді, оларды атады және менің сұрақтарымның көмегімен сипаттады («Сізде қандай мысық бар? Мысықтың басында не бар? Бұл не?»). Осындай әңгіме нәтижесінде балалардың шашыраңқы жауаптары дәйекті мәлімдеме түрінде жинақталады: «Жасұлан ақ мысықты тапты. Оның басында құлақтары, үлкен көздері, мұрты бар. Мысықтың ұзын құйрығы бар. Ол сүтті жақсы көреді және мияулайды: мияу! мияу!».

Балалар сұрақтарға жақсы және дұрыс жауап беруді үйренген кезде, оларға мұғалімнің сипаттамасын қайталау ұсынылады. Осылайша, мұнда балаға тақырыпты

сипаттауда көмек көрсетуге бағытталған әдістер қолданылады: қарастыру, сұрақтар, мұғалімді жалпылау.

Ойыншықтарды сипаттау сабақтарында өлеңдер, жұмбақтар қолданылады. Мысалы, мен ит туралы жұмбақ жасырдым: «ол иесімен дос, үйді күзетеді, ауладағы үйшікте тұрады». Жұмбақты тапқаннан кейін ойыншықты көрсеттім, итке қарап сипаттаймыз. Сабақ көңілді өлең оқумен аяқталды.

Кіші мектеп жасында ойыншықтарды өз бетінше сипаттау және олар туралы әңгіме құру қабілетін дамытудың негізі қаланады.

Ойыншықтардың сипаттамасы және ойыншықтар туралы әңгімелер құрастыру оларды қарастырудан бұрын болады, оның барысында ойыншықта бейнеленген тірі тіршілік иесінің сыртқы келбеті мен өмір салты, салыстырулар мен анықтамалар таңдалады. Сіз арнайы бейнелі сөздер мен сөз тіркестерін бере аласыз: қорқақ қоян; сақ, айлакер түлкі және т.б.

Оқу барысында балалар сипаттаманың белгілі бір жоспарға сәйкес жүргізілетінін интуитивті түрде түсінуі керек. Бұған ойыншықтарды дұрыс ұйымдастыру, ойластырылған сұрақтарды қою, арнайы жаттығулар ықпал етеді.

Сипаттамадағы мазмұндаудың дәйектілігі балалардың тақырыпты кезең-кезеңімен зерттеу қабілетіне байланысты – оны тұтастай алғанда маңызды белгілеріне қарай қабылдау. Сондықтан мұғалім белгілі бір тәртіппен сұрақтар қояды, балаларға ойыншықты қандай ретпен сипаттайтынын ойлауға үйретеді. Бұл сипаттау логикасын сақтауға көмектеседі.

Қорытындылай келе, осы әдістемелер әлі күнге дейін өзектілігін сақтап келеді. Айналасындағы заттарды тану, оларды түсіну, пайдалана білу – ерекше балалардың ең басты жетістігі. Тірек-қимыл аппараты бұзылған балалардың сөйлеу тілін қоршаған орта дамыту арқылы олардың бір саты дамуына үлес қосамыз.

Әдебиеттер тізімі:

1. В. Барсуک. Методика обучения рассказыванию по игрушкам. // <https://www.maam.ru/detskijasad/metodika-obucheniya-rasskazyvaniyu-po-igrushkam.html>

2. Алексеева М.М., Яшина В.И. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников: Учеб. пособие для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. – 3-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 400 с.

3. Е.О. Борисовна. Методика обучения рассказыванию по игрушкам. // <https://nsportal.ru/detskiy-sad/obuchenie-gramote/2020/11/18/metodiki-obucheniya-rasskazyvaniyu-po-igrushkam>

4. Селюкова Е. А., Герасимова В. Н., Ильядис С. А. Система воспитания и обучения детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата [Текст] // Актуальные задачи педагогики: материалы междунар. науч. конф. (г. Чита, декабрь 2011 г.). – Чита: Издательство Молодой ученый, 2011. – С. 167-169.

5. А.Б. Толымбекова. Ойындар топтамасы: «Сюжеттік ойындар». // https://ust.kz/word/oiyndar-toptamasyujetti_rolidi_oiyndar-69092.html

МОТИВАЦИЯ УЧАЩИХСЯ К ИЗУЧЕНИЮ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

*Амирхамзина Жансая Амановна,
магистрант,
Назмутдинов Ризабек Агзамович
канд.психол.наук, профессор,
Костанайский региональный университет
имени А. Байтурсынова, г. Костанай*

Аннотация

Оқушыларды оқуға ынталандыру кез-келген танымдық процестің негізі болып табылады. Мектепте шет тілдерін үйрену туралы сөз қозғағанда, оқушылардың білімге деген саналы